

Itinerario - Octavio Paz

Tinc entès que a partir del moment en què un escriptor guanya el premi Nobel de literatura, pateix una notable crisi d'estímuls. Un cop arribat al cim del prestigi internacional, sembla que qualsevol moviment ha de ser cap avall. Deixar de moure's, d'altra banda, equival a la mort en vida. Els últims premis Nobel hispans s'han enfrontat a aquesta crisi de creixement de diverses maneres. Gabriel García Márquez ha continuat escrivint com si no hagués passat res (moviment lateral). Camilo José Cela va assumir que, un cop damunt la piràmide, l'única possibilitat era tornar-la a baixar, i va optar per fer anuncis i guanyar el premi Planeta (moviment de descens). Octavio Paz, en canvi, no va canviar el moviment sinó la mirada. Es va mantenir al capdamunt i va mirar endarrere: va afrontar amb il·lusió la publicació de les seves obres completes i va iniciar una sèrie de reflexions sobre la seva obra, entre les quals trobem *Itinerario*.

En aquest llibre breu i intens, Octavio Paz tracta de contemplar, des de la maduresa, la seva trajectòria ideològica i política. El recorregut vital d'aquest poeta nascut a Mèxic el 1914, coneixedor de l'Espanya de la República i del París de la postguerra, ambaixador a l'Índia i sempre atent a l'evolució de les idees, resulta útil per entendre la mentalitat d'aquest segle que s'acaba.

La tendència d'Octavio Paz a l'assaig no és nova. Només una cinquena part de les seves obres completes és poesia: la resta la componen una vintena llarga de textos de no-ficció, entre els quals podem destacar *El laberinto de la soledad*, *Conjunciones y disyunciones*, *Los hijos del limo* y *El ogro filantrópico*. En aquests llibres, l'autor conjuga el rigor del discurs amb un llenguatge precís i alhora subjugant. Els seus coneixements literaris, filosòfics i històrics configuren un pensament original i sòlid, exempt de *boutades* efectistes, i articulen un sistema que es perfecciona i consolida amb cada llibre. Paz es troba lluny de l'alegre irracionisme de tants poetes de la superficialitat: «*Lo que he pensado y pienso acerca de mi tiempo es inseparable de lo que he sentido y siento*».

El llibre s'obre amb el text *Cómo y por qué escribí «El laberinto de la soledad»*, una investigació personal sobre la història de Mèxic publicada el 1950. Més de quaranta anys després, l'autor recorda la seva crisi individual i nacional, la sensació de manca i de recerca que van convertir el que en principi era una reflexió íntima en un assaig d'interès general: Paz no fa sinó mostrar i raonar el seu punt de vista, i aquesta autenticitat li atorga un valor universal que no solen tenir els llibres acadèmics.

El segon i últim text, que dóna títol al llibre, és una reflexió pública sobre el paper de l'intel·lectual (entès en sentit ampli) en aquest segle. El poeta mexicà hi relata

les seves simpaties inicials envers el marxisme, així com les antipaties envers la retòrica i la poètica comunistes. En unes pàgines memorables explica com va descobrir que la revolució era filla de la crítica, i que l'absència de crítica va matar la revolució, i recorda fets cabdals de l'època: la condemna ideològica d'André Gide, la posició de Lev Trotski (exiliat a Mèxic), les sospites que va aixecar el pacte germano-soviètic, les diferències (poètiques, filosòfiques polítiques) amb Jean-Paul Sartre, l'admiració per André Breton i Albert Camus, la progressiva desconfiança en la «lògica de la història», i la primera gran ruptura, és a dir, la denúncia que va fer David Rousset dels camps de concentració estalinians i els impropis que va rebre d'Aragón i Sartre. El 1951, Octavio Paz va publicar a la revista *Sur* de Buenos Aires un escrit sobre Rousset, que li va comportar l'excomunió d'alguns cercles intel·lectuals mexicans, excomunió que en molts casos no ha estat revisada. Davant l'actitud d'altres personatges públics, que van esperar la invasió d'Hongria, la primavera de Praga, o la caiguda del Mur per desconfiar de la Unió Soviètica, Octavio Paz es mostra com un precursor.

Al final del llibre, l'autor hi recull les seves conjectures, la seva concepció del nacionalisme, el mercat, la revolta, la política, la història. Són pàgines impregnades de sentit comú i de bellesa, que farien bé de llegir tots els intel·lectuals en actiu i el públic en general. És innegable que aquesta mena de textos implica una autojustificació a posteriori, i que l'itinerari ideològic-polític està relacionat amb l'itinerari econòmic-laboral, en el qual Octavio Paz no va tenir mai cap problema. Però, amb tot i això, *Itinerario* continua sent fecund i lloable.